

ARCHEOLOGISCHE EVALUATIE VAN HET BODEMARCHIEF AAN DE GROENINGENLEI TE AARTSELAAR

VERSLAG VAN RESULTATEN

ABO Archeologische Rapporten 390

Rapport opgemaakt door: Jelle Defrancq

Derbystraat 51

9051 Gent

maart 2017

Dossiernr. 21228.R.01

OE: 2017B112

Gent

COLOFON

Titel

Archeologische evaluatie van het bodemarchief langs de Groeningenlei te Aartselaar

Auteurs

Jelle Defrancq

Projectnummer

- 21507 (intern)
- 2017B112 (Agentschap Onroerend Erfgoed)

Plaats en Datum

Gent, maart 2017

Reeks en nummer

ABO archeologische rapporten 390

ISSN 2406-3940

RAPPORTFICHE

Template

Versies		
Versie	Datum	Status
v0	13/01/2017	Interne draft
v1	16/01/2017	Externe draft / definitieve versie
v2	20/03/2017	Definitieve versie

Projectteam	
<i>Functie</i>	<i>Naam</i>
Projectleider	Jan Coenaerts
Business Unit Manager	Tim Moerenhout
Kwaliteitscontrole	Jan Coenaerts
Director	Didier Reyns/Patrick Hambach

INHOUD

DEEL 1	Verslag van Resultaten	6
1	Inleiding (beschrijvend gedeelte)	6
1.1	Thesaurus	6
1.2	Administratieve gegevens	6
1.3	Doel van het onderzoek	7
1.4	Aanleiding van het onderzoek	7
1.5	Afbakening onderzoeksgebied	8
1.6	Onderzoeksstrategie	9
2	Aard van de bedreiging	10
2.1	Huidige situatie	10
2.2	Toekomstige situatie	10
3	Assessmentrapport: Landschappelijke analyse	11
3.1	Topografische situering	11
3.2	Bodemkundige situering	14
4	Assessmentrapport: archeologische voorkennis	20
4.1	Historische context	20
4.2	Inventarissen onroerend Erfgoed	21
4.3	Cartografische bronnen	24
4.4	Recente landschapsveranderingen	28
5	Besluit	29
5.1	Interpretatie en datering	29
5.2	Inschatting potentieel tot kennisvermeerdering	30
5.3	Samenvatting voor een gespecialiseerd publiek	30
6	Kwaliteitscontrole en ondertekening	31
DEEL 1	Naam	31
7	Bibliografie	32
7.1	Literaire bronnen	32
8	Bijlage plannen en kaarten	33

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: Luchtfoto (Google Satellite 2017) met aanduiding van het studiegebied (rood) (Geopunt 2016)	8
Figuur 2: GRB met aanduiding van het studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2016)	9
Figuur 3: Orthofoto (Google Satellite 2017) met weergave van het studiegebied. In het blauw is de locatie van de overzichtsfoto aangegeven.....	10
Figuur 4: Details topografische kaart met aanduiding van het studiegebied (Rood) (Bron: Geopunt 2016)	11
Figuur 5: Digitaal Hoogtemodel (DTM, 1m) met weergave van het studiegebied (rood) (bron: geopunt 2016).....	12
Figuur 6: Hoogteprofiel langs het studiegebied van zuidwesten naar noordoosten (bron: Geopunt 2017)	13
Figuur 7 Hillshade (afgeleid van DTM 1m) met aanduiding van het onderzoeksgebied (bron: Geopunt 2016)	14
Figuur 8: Gedigitaliseerde bodemkaart (1:20.000) met aanduiding van het studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2016)	15
Figuur 9: Quartairgeologische sequentie ter hoogte van het studiegebied (type 21 en 22) (bron: Geopunt 2016)	16
Figuur 10: Gedigitaliseerde quartairgeologische kaart (1:200000) met aanduiding van het studiegebied (bron: Geopunt 2016)	16
Figuur 11: Tertiair geologische kaart (1:50.000) met aanduiding van het studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2017)	17
Figuur 12: Bodemerosiekaart op perceelsniveau met aanduiding van het onderzoeksgebied (bron: Geopunt 2017)	18
Figuur 13: Bodemgebruikskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2016) .	19
Figuur 14: Tabel met geraadpleegde bronnen	20
Figuur 15: OSM met eergaven van onroerend erfgoedelementen in de buurt van het studiegebied (born: geo.onroerenderfgoed 2017).....	21
Figuur 16: Tabel met de locatie van het bouwkundig erfgoed in de regio	21
Figuur 17: Overzicht van meldingen opgenomen in de Centraal Archeologische Inventaris in de brede omgeving van het studiegebied (Centraal Archeologische Inventaris 2017)	22
Figuur 18: overzichtstabel CAI	23
Figuur 19: Ferrariskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2016)	24
Figuur 20: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2016)	25
Figuur 21: Vandermaelen kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017) ..	26
Figuur 22: Popp kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017).....	27
Figuur 23: Orthofoto (zomeropnames, panchromatisch, 1971) met aanduiding studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2016)	28

DEEL 1 VERSLAG VAN RESULTATEN

1 INLEIDING (BESCHRIJVEND GEDEELTE)

1.1 THESAURUS

Bureauonderzoek, landschapsrelict, kasteeldomeinen, laatmiddeleeuwse landschappen, proefsleuven

1.2 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectcode	Onroerend Erfgoed: 2017B112
ISSN-nummer	2406-3940
Erkend Archeoloog	ABO NV
Erkenningsnummer	OE/ERK/Archeoloog/2017/000167
Naam + adres onderzoeksgebied	
- straat + nr.:	Groeningenlei
- postcode :	2630
- fusiegemeente :	Aartselaar
- land :	België
Lambercoördinaten (EPSG:31370)	N: 152417, 203311 Z: 152421, 203201
Kadaster	
- Gemeente :	Aartselaar
- Afdeling :	1
- Sectie :	C
- Percelen :	67C
Onderzoekstermijn	Maart 2017
Thesauri	Bureauonderzoek, landschapsrelict, kasteeldomeinen, laatmiddeleeuwse landschappen, proefsleuven

1.3 DOEL VAN HET ONDERZOEK

Het doel van de archeologienota is nagaan in hoeverre het archeologisch archief dat potentieel aanwezig is op een terrein is bedreigd door een nakende ingreep in de bodem. Het onderzoek heeft drie objectieven. Ten eerste wordt een inschatting gemaakt van het archeologisch potentieel van de site. Daarnaast wordt nagegaan welke bewaring we kunnen verwachten van deze archeologische resten. Ten derde wordt nagegaan wat de impact van de geplande ingreep in de bodem zal zijn op deze resten.

De gegevens voor deze analyse worden gehaald uit bestaande en ontsloten landschappelijke, bouwkundige en archeologische inventarissen en kaarten in combinatie met de plannen geleverd door de opdrachtgever. Op basis van de resultaten van dit onderzoek zal een advies worden geformuleerd voor eventueel archeologisch vervolgonderzoek; in situ bewaring of vrijgave van het terrein.

1.4 AANLEIDING VAN HET ONDERZOEK

Deze archeologienota kwam tot stand in opdracht van de bouwheer naar aanleiding van de geplande aanleg van een wachtbekken langs de Groeningenlei te Aartselaar. Doordat de oppervlakte van de werfinrichting waarop deze ingreep betrekking heeft de 5000m² overschrijdt en de ingreep in de bodem de 1000m² overschrijdt moet er, in het kader van het nieuwe Onroerend Erfgoeddecreet voorafgaand aan een bouwvergunning, een archeologienota worden opgemaakt om het archeologisch potentieel te evalueren (art. 5.4.1. Onroerend Erfgoeddecreet).

1.5 AFBAKENING ONDERZOEKSGBIED

Het studiegebied is gesitueerd op een kleine 2 km ten noordoosten van het centrum van Aartselaar. Het terrein wordt aan westzijde ingesloten door een sportcomplex, in het oosten door de Groeningenlei en in het noorden door een stuk weiland.

Figuur 1: Luchtfoto (Google Satellite 2017) met aanduiding van het studiegebied (rood) (Geopunt 2016)

Figuur 2: GRB met aanduiding van het studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2016)

1.6 ONDERZOEKSSTRATEGIE

Volgende twee stappen worden ondernomen om een archeologisch verwachtingsprofiel op te stellen:

- 1) Een analyse van de bestaande en ontsloten landschappelijke gegevens plaatst het studiegebied in een breder landschappelijk kader (hfst. 3). Hiertoe werd zowel kaartmateriaal als literaire bronnen geconsulteerd.
- 2) Een analyse van de bestaande en ontsloten historische en archeologische gegevens geven inzicht in het archeologisch potentieel van het studiegebied (hfst 4). Hierbij werden voornamelijk inventarissen onroerend erfgoed en historische kaarten geraadpleegd.

Het archeologisch verwachtingsprofiel wordt vervolgens geconfronteerd met de aard van de geplande werken teneinde de impact van deze werken te bepalen en een advies te formuleren.

2 AARD VAN DE BEDREIGING

2.1 HUIDIGE SITUATIE

Het studiegebied (7900m²) is momenteel in gebruik als weiland, afgeboord met dijken en bomenrijen. Er kon geen recente verstoring worden vastgesteld anders dan beploeging en eventuele drainagestrengen.

Figuur 3: Orthofoto (Google Satellite 2017) met weergave van het studiegebied. In het blauw is de locatie van de overzichtsfoto aangegeven.

2.2 TOEKOMSTIGE SITUATIE

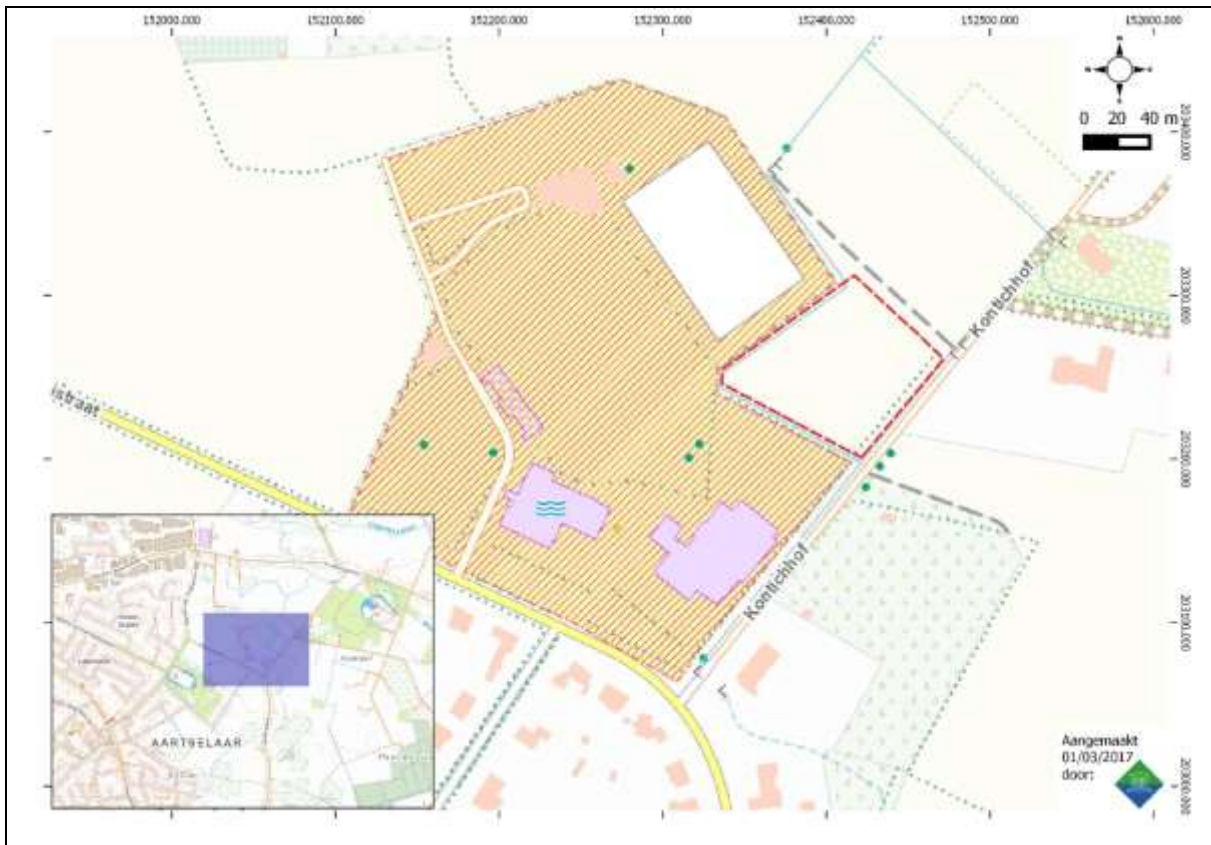
Over het volledige studiegebied zal een wachtbekken worden uitgegraven om overtollig regenwater in te bufferen. Het bassin (zie bijlage) zal een bodempeil hebben van 11.32mTAW wat overeenkomt met een maaiveld diepte van 1.47m. Het totaal bodemvolume dat wordt afgevoerd zal 10.310m³ bedragen. De impact op het onbebouwd terrein is groot. De eventueel aanwezige archeologische sporen op het terrein zullen volledig worden vergraven. De plannen zijn bijgevoegd in bijlage.

3 ASSESSMENTRAPPORT: LANDSCHAPPELIJKE ANALYSE

3.1 TOPOGRAFISCHE SITUERING

3.1.1 TOPOGRAFIE

Het onderzoeksgebied ligt ca.1.8km ten noordoosten van het centrum van Aartselaar. Het terrein wordt begrensd door de Groeningenlei in het oosten, een sportcomplex in het westen en weilanden in het noorden. Tussen het studiegebied en deze weilanden loopt de Kleibeek die een scherpe hoek maakt in de westelijke hoek van het terrein.

Figuur 4: Details topografische kaart met aanduiding van het studiegebied (Rood) (Bron: Geopunt 2016)

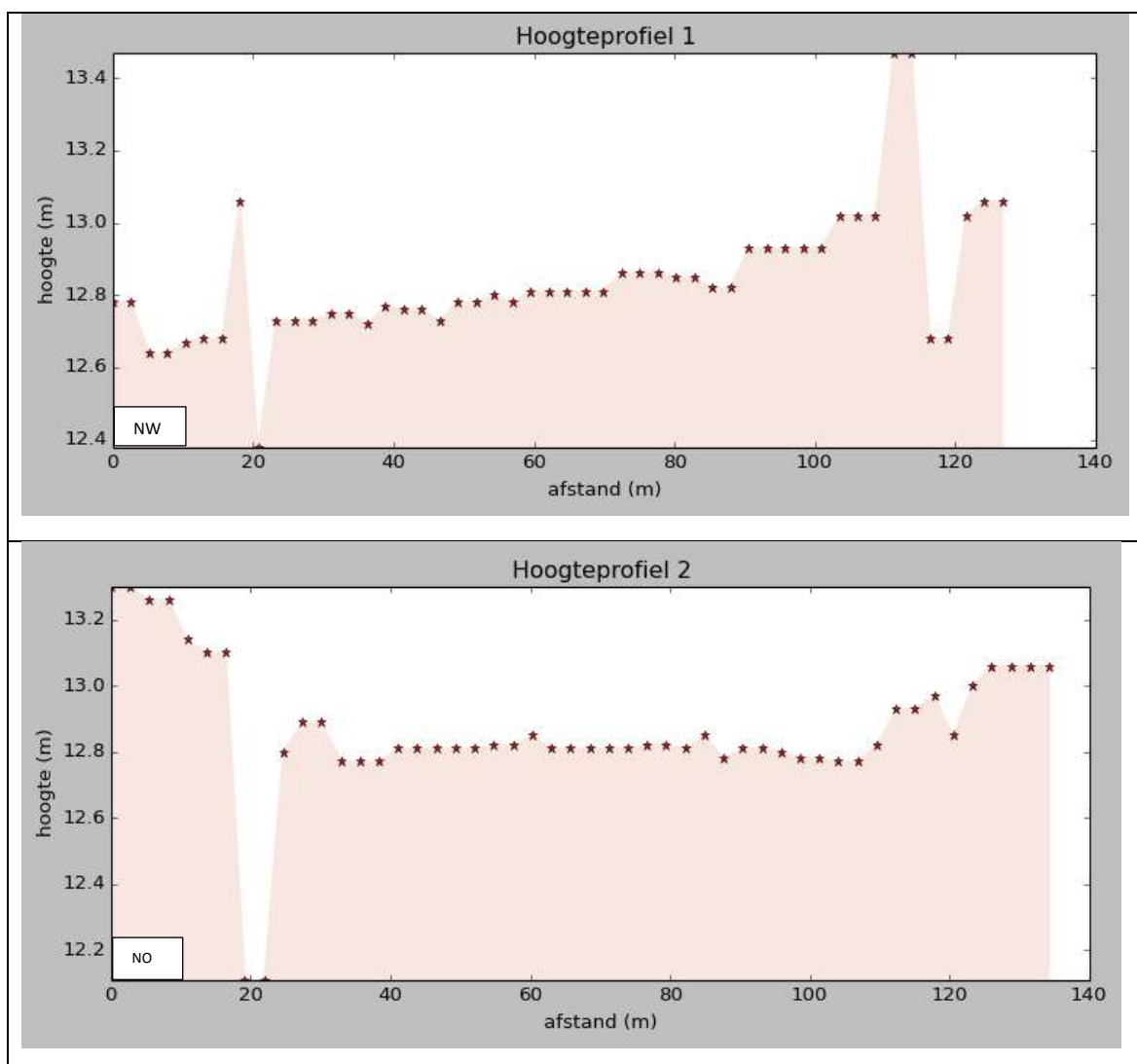
3.1.2 HOOGTEVERLOOP

De omgeving van het studiegebied wordt gedomineerd door het ondiepe beekdal van de Grote Struisbeek, een zijrivier van de Schelde. Het studiegebied ligt op de zuidelijke dalwand op een 100-tal meter van de rivier. Zuidwaarts van het studiegebied loopt het terrein verder op.

Het hoogteverval in het studiegebied is minimaal. In noordwestelijke richting is de microtopografie zo goed als vlak op 12.80mTAW. in noordwestelijke richting loop het terrein af van 12.70mTAW naar 12.93mTAW.

Figuur 5: Digitaal Hoogtemodel (DTM, 1m) met weergave van het studiegebied (rood) (bron: geopunt 2016).

Figuur 6: Hoogteprofiel langs het studiegebied van zuidwesten naar noordoosten (bron: Geopunt 2017)

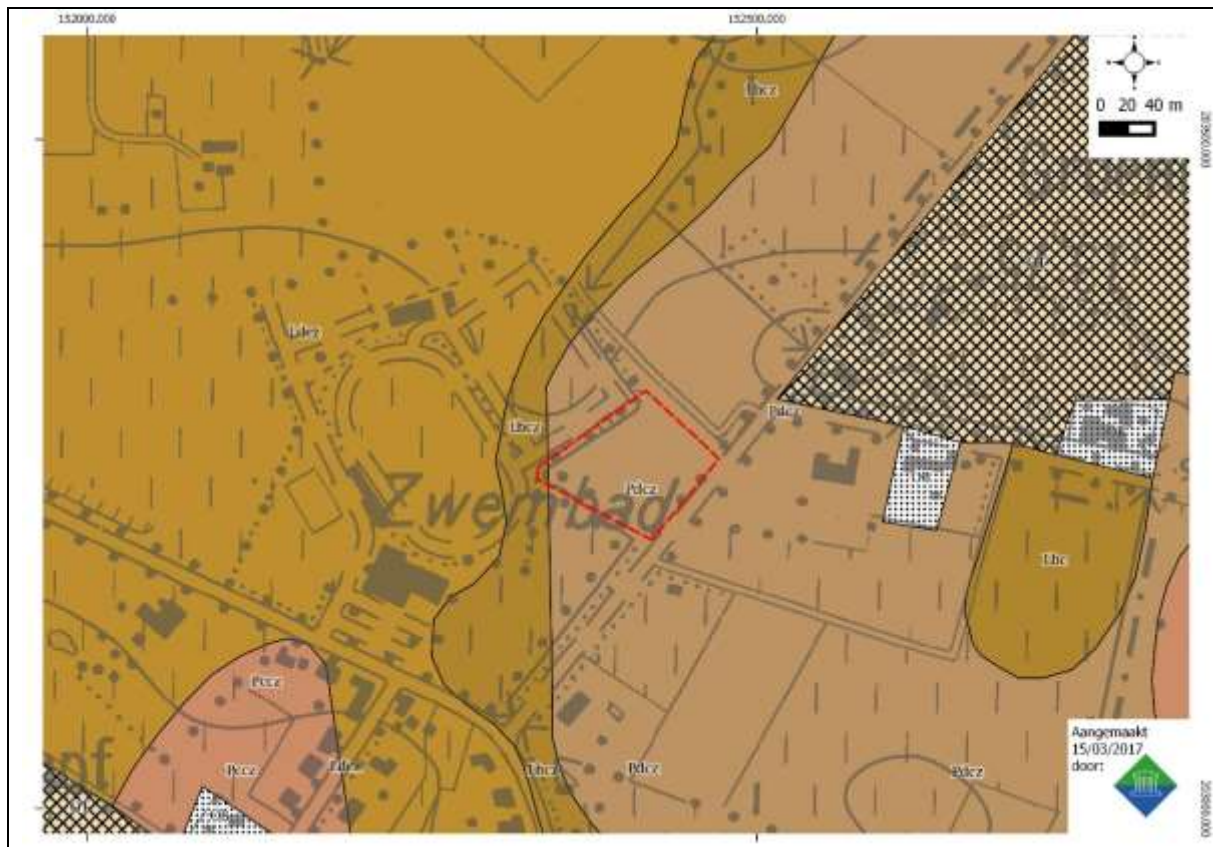
Figuur 7 Hillshade (afgeleid van DTM 1m) met aanduiding van het onderzoeksgebied (bron: Geopunt 2016)

3.2 BODEMKUNDIGE SITUERING

3.2.1 BODEMKAARTEN

De regio van het studiegebied wordt gedomineerd door matig natte tot matig droge (lichte) zandleembodems. Onder het grootste deel van het terrein onder studie komt bodemtype **Pdcz** voor, een matig natte lichte zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B-Horizont. Dit type wordt gekenmerkt door een donker grijsbruine, 30cm diepe ploeglaag met restverschijnselen op 40 tot 60cm diepte en net hieronder een textuur B. Vaak echter is de kleiaanrijkingshorizont reeds verdwenen en worden ijzerconcreties aangetroffen. Mits drainage is deze bodem geschikt voor de meeste akkerbouw, extensieve groententeelt en weiland.

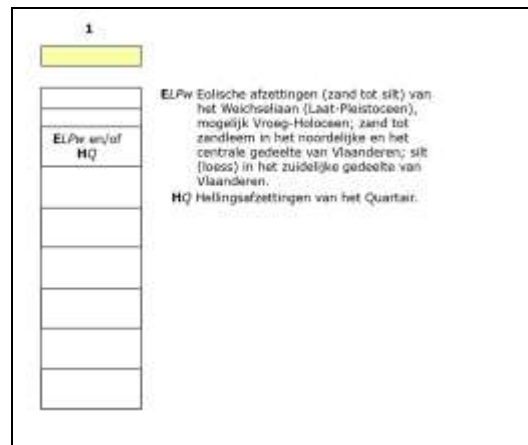
In de uiterste westhoek van het studiegebied komt ook type **Lhcz** voor. Dit is een natte zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B-horizont. Deze stuwwatergronden leveren, na drainage, goede landbouwgronden. Voor weiland zijn ze matig geschikt door het uitdrogen in de nazomer.

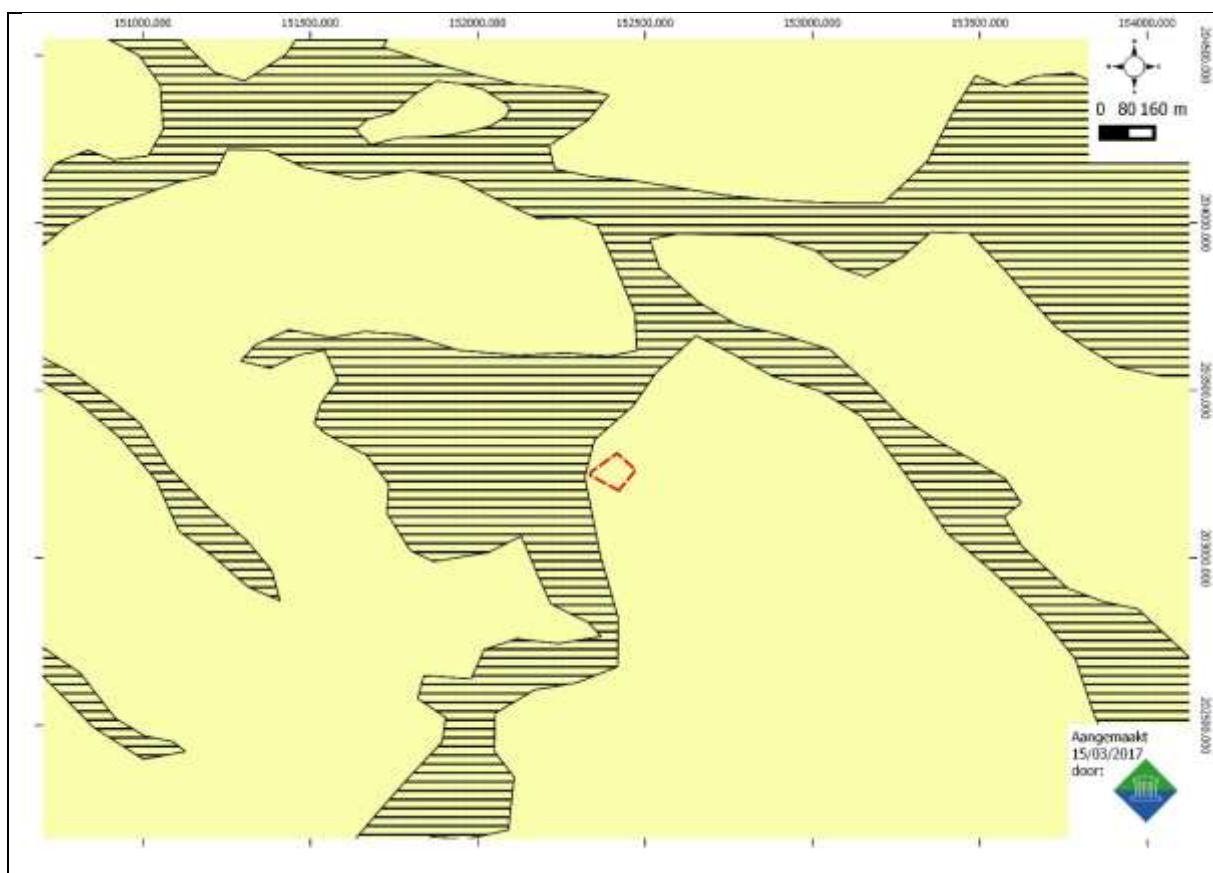
Figuur 8: Gedigitaliseerde bodemkaart (1:20.000) met aanduiding van het studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2016)

3.2.2 QUARTAIRGEOLOGISCHE KAART

Het huidige landschap wordt voor een groot deel bepaald door de eolische afzettingen die plaatsvonden in het laat-pleistoceen en vroege holocene. Zand en leem werd vanuit de laagvlakte van de huidige Noordzee aangeblazen en vormde dekzandruggen (**Elpw/HQ**). Daar waar het zand of leem niet gefixeerd was, of later door ontginning bloot kwam te liggen ontstonden stuifduinen. Volgens de Quartairgeologische kaart zijn er voor het onderzoeksgebied geen Holocene en/of Tardiglaciale afzettingen aanwezig bovenop deze Pleistocene sequentie. De bodems van de regio zijn dus in deze afzettingen gevormd.

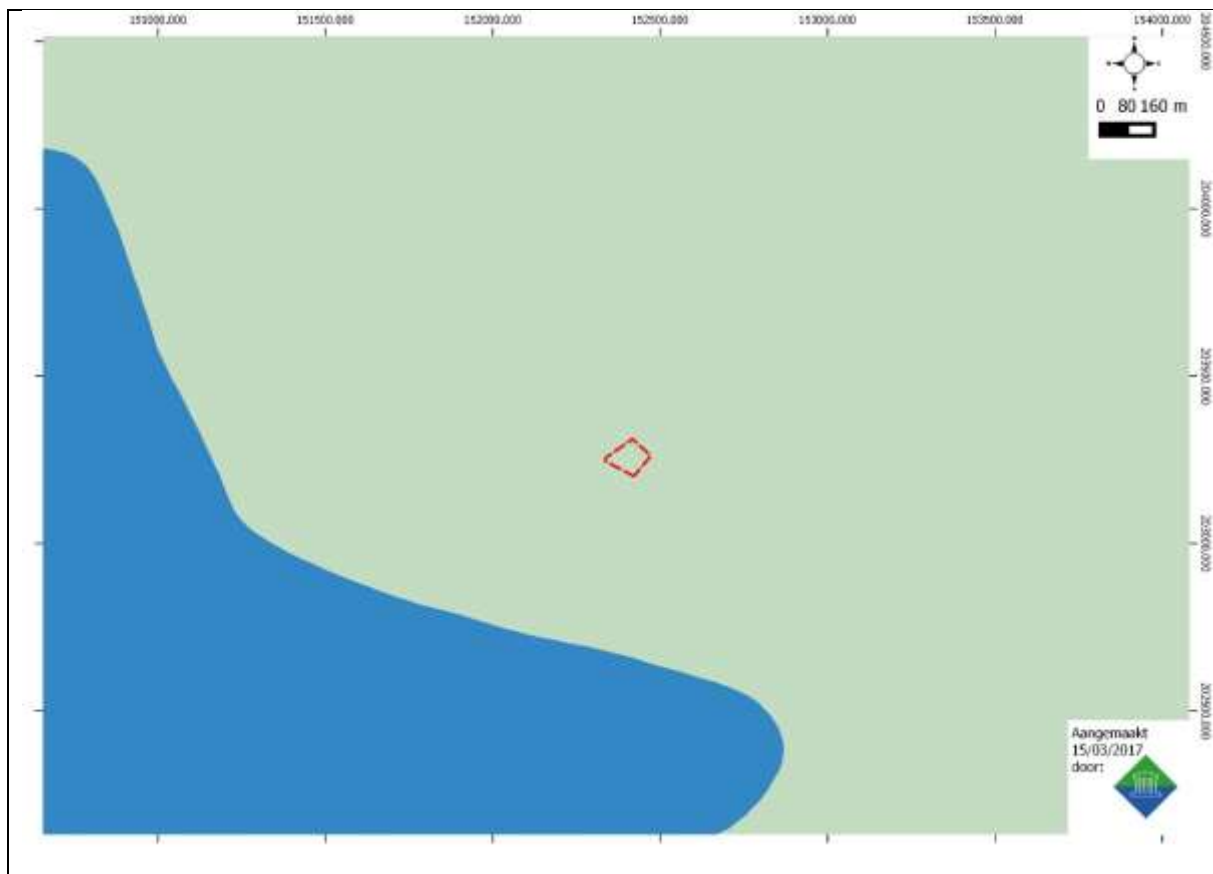

Figuur 9: Quartairgeologische sequentie ter hoogte van het studiegebied (type 21 en 22) (bron: Geopunt 2016)

Figuur 10: Gedigitaliseerde quartairgeologische kaart (1:200000) met aanduiding van het studiegebied (bron: Geopunt 2016)

3.2.3 TERTIAIR GEOLOGISCHE KAART

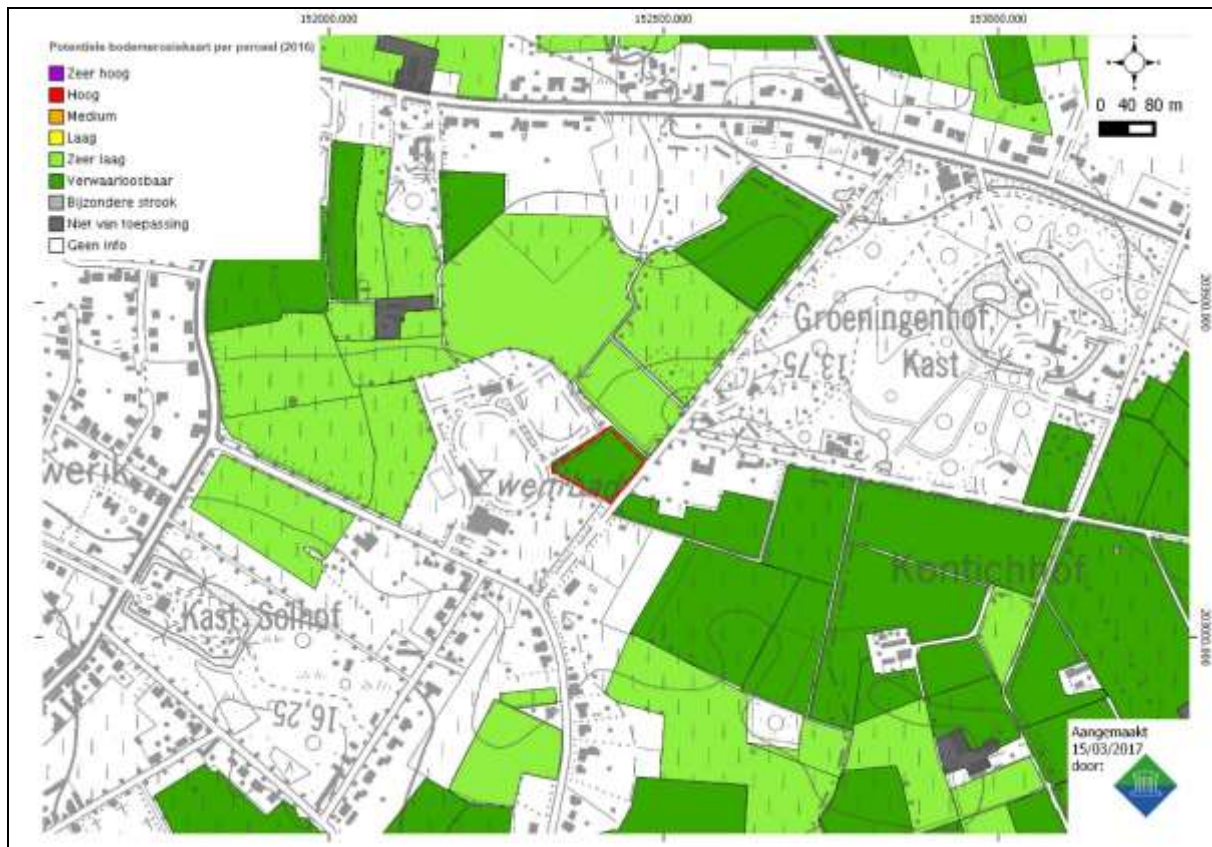
Figuur 11: Tertiair geologische kaart (1:50.000) met aanduiding van het studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2017)

Onder het studiegebied dagzoomt de tertiairgeologische Formatie van Berchem die bestaat uit donkergroen tot zwart zand dat sterk glauconiethoudend is. De basis is kleihoudend. Lokaal komen schelpen voor.

Deze tertiaire laag ligt echter diep begraven onder de quartairgeologische afzettingen. De top ervan ligt namelijk tussen de 0 en 5mTAW. Dit is ruim 5m onder het huidige loopvlak en veel te diep om relevant te zijn voor dit onderzoek.

3.2.4 BODEMEROSIEKAART

Het studiegebied, net als de percelen in de nabije omgeving zijn weinig erosiegevoelig zoals kan verwacht worden van vochtige, vlakke zandgronden. Een dergelijk gebrekkig erosiepotentieel heeft uiteraard een gunstig effect op de bewaring van archeologische sporen.

Figuur 12: Bodemerrosiekaart op perceelsniveau met aanduiding van het onderzoeksgebied (bron: Geopunt 2017)

3.2.5 BODEMGEBRUIKSKAART

Het bodemgebruik vertoont de typische kenmerken van een geurbaniseerd platteland. Het landschap is sterk multifunctioneel en divers qua uitzicht. Residentiële bebouwing is geconcentreerd in wijken en langs de groter wegen. Verder weg van deze wegen wordt het landschap gekenmerkt door de aanwezigheid van gemengd, loof- en naalddwoud afgewisseld met akkers en weilanden. Het studiegebied zelf ligt volgens de kaart onder akkerland. We weten echter dat dit gebruik onderhand is veranderd in weiland.

4 ASSESSMENTRAPPORT: ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

Geraadpleegde bronnen hoofdstuk 3 met betrekking tot archeologische voorkennis	Toelichting
Inventarissen	
Inventaris Archeologische zone	Buiten archeologische zone
Landschapsatlas	Relevant, cf. 4.1.2
Inventaris Bouwkundig erfgoed	Relevant, cf. 4.1.1
Beschermde stads- en dorpsgezichten	Niet relevant
Centraal Archeologische Inventaris	Relevant, cf. 4.1.3
Inventaris Historische stadskern	Buiten historische stadskern
Inventaris gebieden waar geen archeologie te verwachten valt (GGA)	Buiten GGA
Wereldoorlog relictten	Geen relictten in de buurt (<1km)
Cartografische bronnen	
Ferrariskaart (ca. 1771-1778)	Relevant, cf. 4.2.1
Atlas der Buurtwegen (ca. 1841)	Relevant, cf. 4.2.2
Vandermaelen kaarten (1846- 1854)	Relevant, cf. 4.2.3
Popp kaarten (1842-1879)	Studiegebied niet gekarteerd

Figuur 14: Tabel met geraadpleegde bronnen

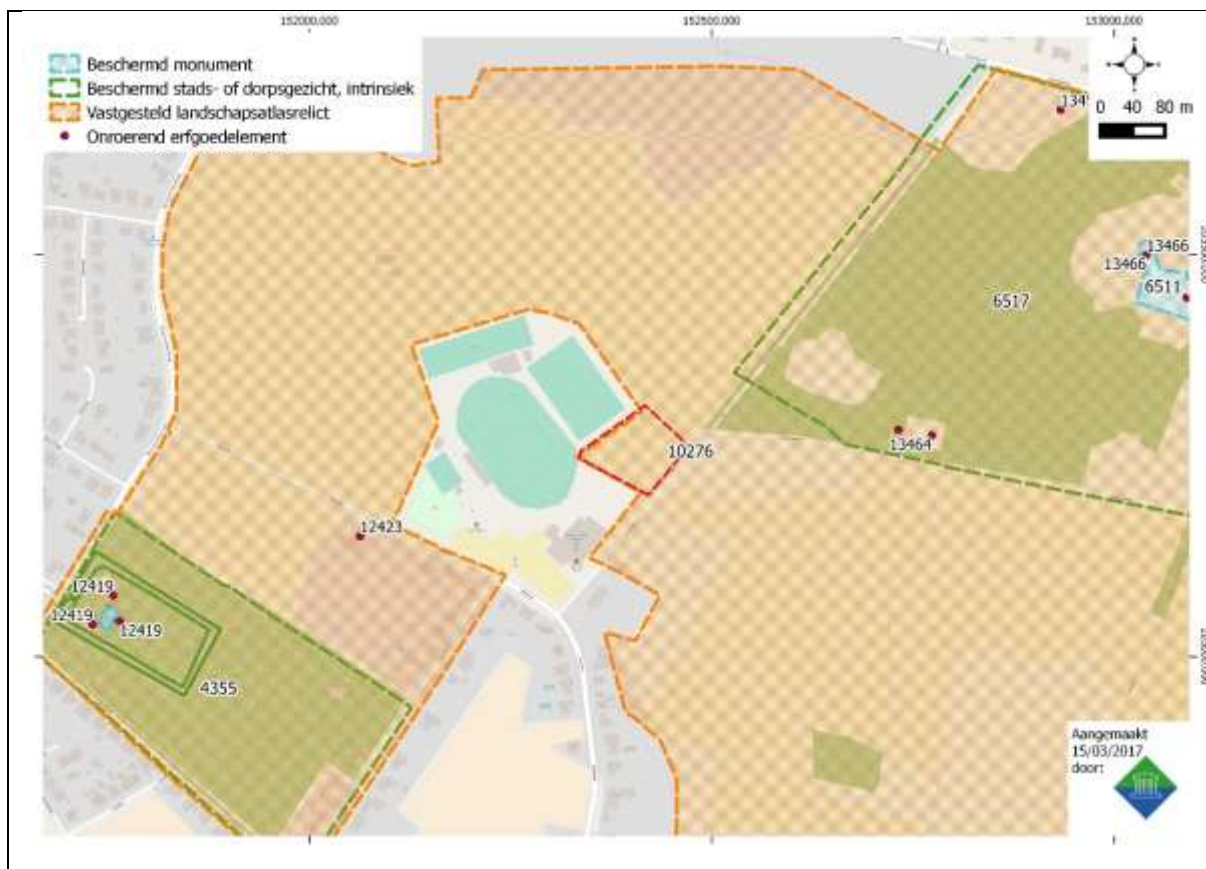
4.1 HISTORISCHE CONTEXT

Over de oorsprong van Aartselaar bestaat onder historici nogal wat discussie. Een van de meest aangenomen verklaringen voor het toponym is dat de plaats eertijds op de zuidoostelijke grens tussen West-Friezen en Franken lag. Aartselaar kan dan verklaard worden als een laar (open plaats in een bos) nabij de grens. De Vermoedelijk oudste vermelding stamt uit 1249 wanneer met 'Serlaer' mogelijk naar Aartselaar wordt verwezen. In 1307 wordt verwezen naar Aertselaer. Volgens P.J. Goetschalckx zou de plaats reeds ontstaan zijn tussen 858 en 900 als gehucht van Kontich.

Aartselaar als onafhankelijke parochie werd opgericht in 1309 na afscheiding van Kontich. De toen bepaalde grens van de parochie komt nagenoeg overeen met de tegenwoordige gemeentegrens. Met een tussenperiode van 1559 tot 1720 (bij de heer van Cantecroy) was het patronaatsrecht in handen van de abdij van Lobbes. De parochie hoorde achtereenvolgens tot bisdom Kamerijk, Antwerpen (1559), Mechelen (1802) en Antwerpen (1961). Slechts in 1558 kreeg Aartselaar een eigen schepenbank en werd aldus een zelfstandige gemeente. De heerlijkheid Aartselaar vormde een leen van Brabant en kwam achtereenvolgens in bezit van familie Sanders, R. Van Wachtendonck, K. Micault (circa 1550), A. Del Rio (1559). In 1572 aangekocht door Antoon Perrenot, kardinaal de Granvelle en

maakte dus deel uit van het graafschap Cantecroy. In circa 1615 keerde het terug bij het vorstelijk domein en in 1626 nam Pieter Hellemans het in pand. Later in bezit van P.Fr. Van den Cruyce (1644), familie Peeters, Stier en Van Havre.

4.2 INVENTARISSEN ONROEREND ERFGOED

Figuur 15: OSM met eergaven van onroerend erfgoedelementen in de buurt van het studiegebied (born: geo.onroerenderfgoed 2017)

4.2.1 INVENTARIS BOUWKUNDIG ERFGOED

Onderstaande tabel geeft een beknopte inhoud en locatie van het bouwkundig erfgoed in de buurt van het studiegebied.

ID	Omschrijving	Datering
12419	Neoclassicistisch kasteel Solhof	3 ^e kwart 16 ^e eeuw
12423	Hoeve Rode Klaerhof	4 ^e kwart 19 ^e eeuw
13464	Lage Bogaerdhoeve	3 ^e kwart 19 ^e eeuw
13466	Kasteel Groeningenhof en dienstgebouwen	16 ^e eeuw

Figuur 16: Tabel met de locatie van het bouwkundig erfgoed in de regio

De onroerend erfgoedelementen die worden teruggevonden in de buurt van het studiegebied bestaan uit twee types. Enerzijds zijn er de twee kastelen met kern in de 16e eeuw (12419, 13466). Het Groeningenhof/Kontichshof is een waterkasteel gelegen in de Mandoerse beek, omgeven door een omhaagd landschapspark dat samen met het kasteel een beschermd stads- of dorpsgezicht vormt

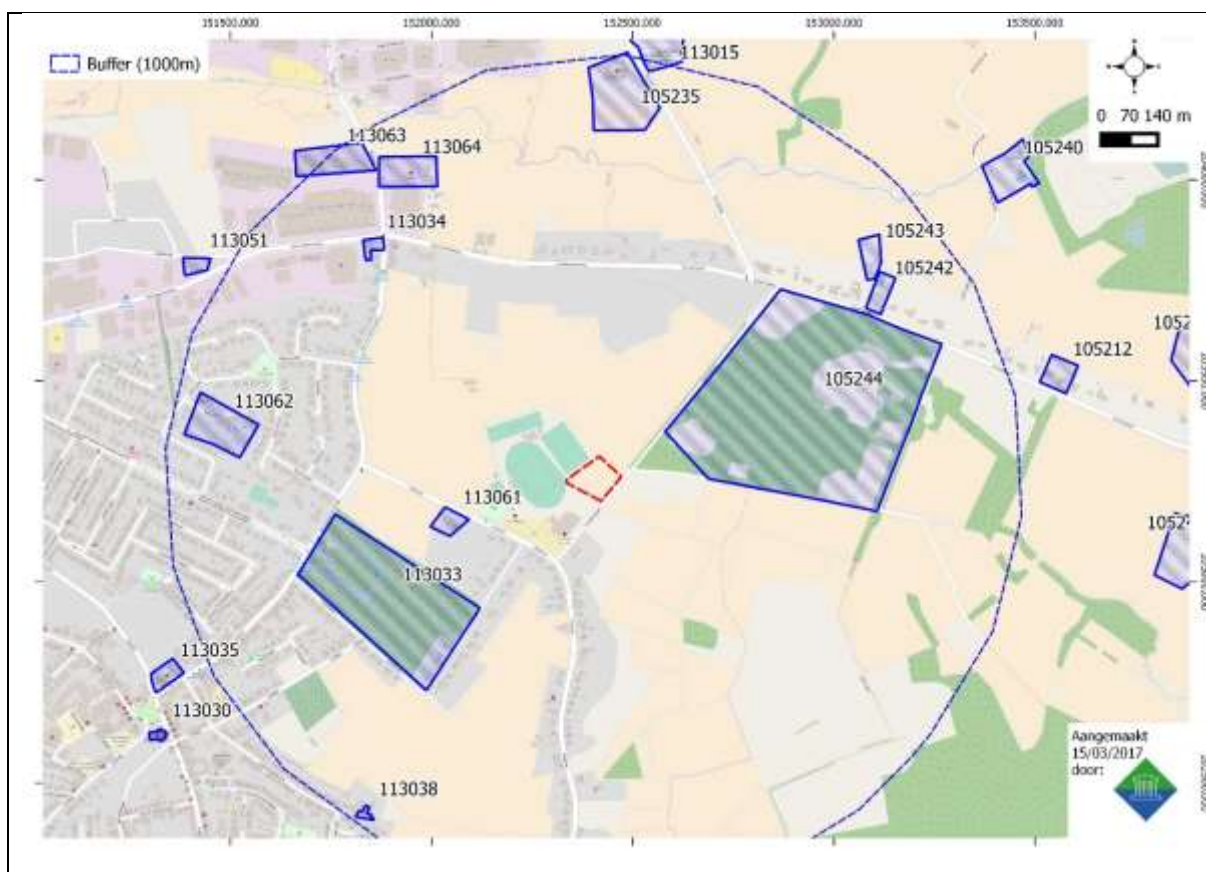
(6517). Het kasteel Solhof werd voor het eerst vermeld in de 15de eeuw. De huidige site werd aangepast eind 20ste eeuw, doch de basisstructuur bleef bewaard. Dit kasteel, inclusief bijgebouwen in neorenaissancestijl, de gronden binnen de omgrachting, de gronden buiten de omgrachting en met de dreven links en rechts van het kasteel Solhof zijn beschermd als stads-of dorpsgezicht (4355)

Anderzijds zijn er de hoeven opgericht op het einde van de 19e eeuw 13464, 12423).

4.2.2 LANDSCHAPSRELICTEN

Het studiegebied ligt binnen een vastgesteld landschapsrelict (10276) dat wordt gevormd door drie kasteeldomeinen omringd door een gaaf gebleven landelijke omgeving. Naast de het eerder besproken Solhof en Groeninghof behoort ook de lillarschans/hoeve tot dit landschapsrelic. Deze laatste is een neoclassicistisch kasteeltje met ovale omgrachting en bijhorend park. Binnen het landschap liggen tevens verschillende hoeven en landbouwgronden.

4.2.3 CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS (CAI)

Figuur 17: Overzicht van meldingen opgenomen in de Centraal Archeologische Inventaris in de brede omgeving van het studiegebied (Centraal Archeologische Inventaris 2017)

CAI	Omschrijving	Datering
105244	Groeninghof	Late middeleeuwen
113061	Hoeve	t.a.q. 1777
113033	Kasteel Solhof	Late middeleeuwen

113038	Hoeve	t.a.q. 1772
116062	Hoeve	t.a.q. 1777
113034	Woonhuis	t.a.q. 1661
113064	Walgrachtsite	t.a.q. 1777
113063	Walgrachtsite	t.a.q. 1777
105235	Omwalde herenhoeve	t.a.q. 1560
105243	Hoeve	17 ^e eeuw
105242	Molen Hoeve	17 ^e eeuw 18 ^e eeuw

Figuur 18: overzichtstabel CAI

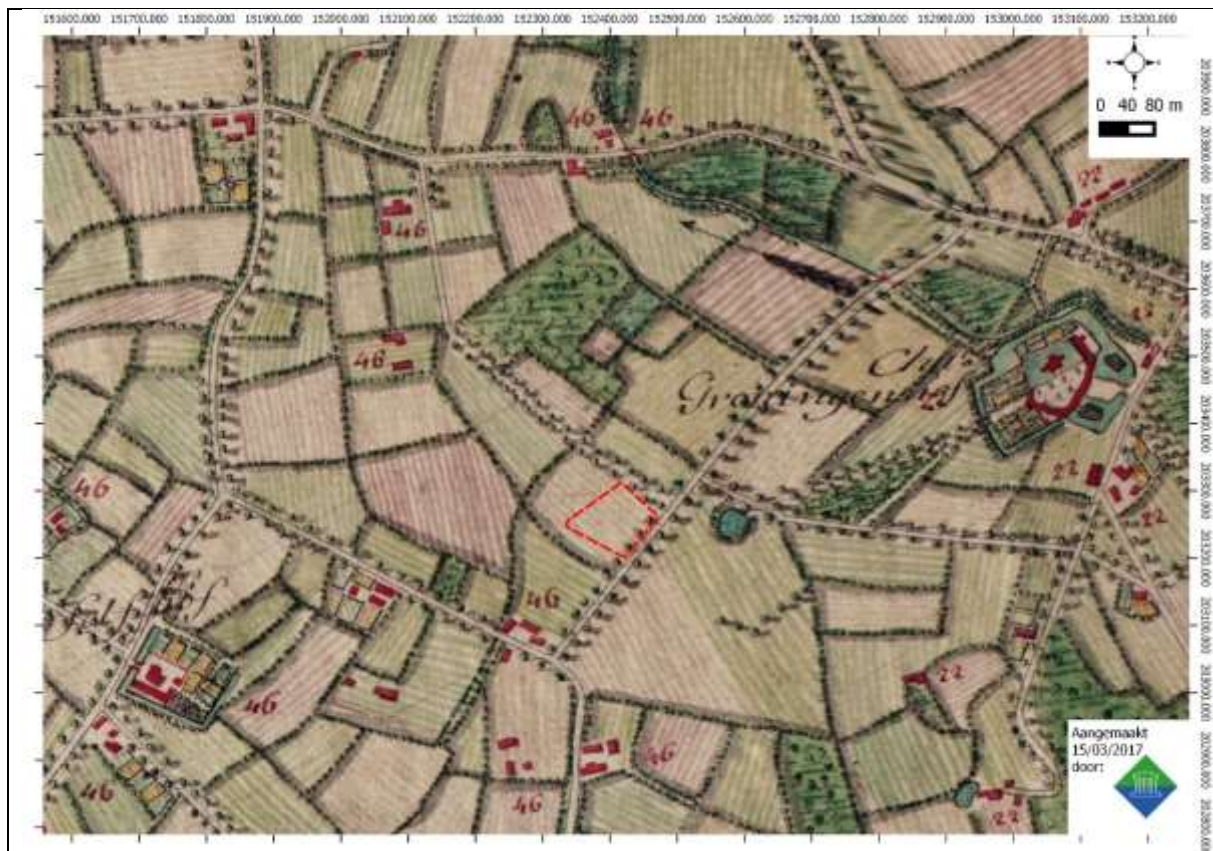
De twee kastelen die eerder werden besproken als bouwkundig erfgoed komen opnieuw terug als melding in de CAI databank. Hun archeologische oorsprong gaat immers verder terug dan de 16^e eeuw. Het Groeningenhof wordt voor het eerst vermeld in 1421 als een omwaterde hoeve. Ook het Solhofkasteel kan terug getraceerd worden op een luthof en twee hoeven die fungeerden als zetel van de heerlijkheid Heysselaer of Yckele die worden vermeld in 1414.

In de marge van deze kastelen werden tijdens de late middeleeuwen en nieuwe tijd verschillende hoeves gesticht waarvan de locatie met behulp van cartografisch en historische onderzoek werd bepaald. Zeker drie van deze hoeves waren omwald (113064, 113063, 105235). De grote dichtheid aan hoeven en de aanwezigheid van omwalde hoeven geven blijk van een rijke laat- en post-middeleeuwse agrarische gemeenschap in de streek.

Tenslotte moet worden vermeld dat net buiten het bereik van de kaart op iets minder dan twee kilometer ten oosten van het studiegebied zowel ijzertijd als Romeinse bewoning is aangetroffen (217244, 160486). Deze waren gelokaliseerd op een noord-zuid georiënteerde zandrug daar waar de Groeningenlei te Kontich, de Prins Boudewijnlaan kruist. De landschappelijke kwaliteiten van deze locatie zijn echter sterk verschillende van deze die heersen ter hoogte van het studiegebied, dat op lager gelegen, vochtigere bodems ligt aan de rand van de beekvallei.

4.3 CARTOGRAFISCHE BRONNEN

4.3.1 FERRARISKAART (CA. 1771- 1778)

Figuur 19: Ferrariskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2016)

De Ferrariskaart werd opgenomen in opdracht van Keizerin Maria-Theresa en Keizer Jozef II door de graaf van Ferraris op het einde van de 18^e eeuw. Dit leidde tot de eerste systematische grootschalige topografische kartering van de Oostenrijkse Nederlanden. De kaart geeft een unieke inkijk in het landgebruik, wegennet en bewoningspatroon op het einde van de 18^e eeuw.

Het landschap bestaat voornamelijk uit relatief grote blokvormige akkers, begrensd door hagen. Deze worden doorsneden door onverharde dreven, geflankeerd door bomenrijen. Op vlak van bebouwing springen vooral de 18^e eeuwse voorlopers van het Solhof en Groeningenhof in het oog. Het Solhof is hier nog een hof van Plaisantie maar zal in de 19^e eeuw vervangen worden door een neoclassicistisch kasteel. Het Groeningenhof betreft hier nog een waterkasteel dat vandaag echter een rechthoekig kasteel is geworden met ovale omwatering.

Verschillende hoeven en het omringende landschap die te zien zijn op de kaart gaan terug tot de 15^e eeuw en zijn tot op de dag van vandaag bewaard.

Het studiegebied zelf ligt onder akkerland dat in het zuiden begrensd wordt door de voorloper van de Groeningenlei en in het noordoosten door een dreef die ondertussen is verdwenen.

4.3.2 ATLAS DER BUURTWEGEN (CA. 1841)

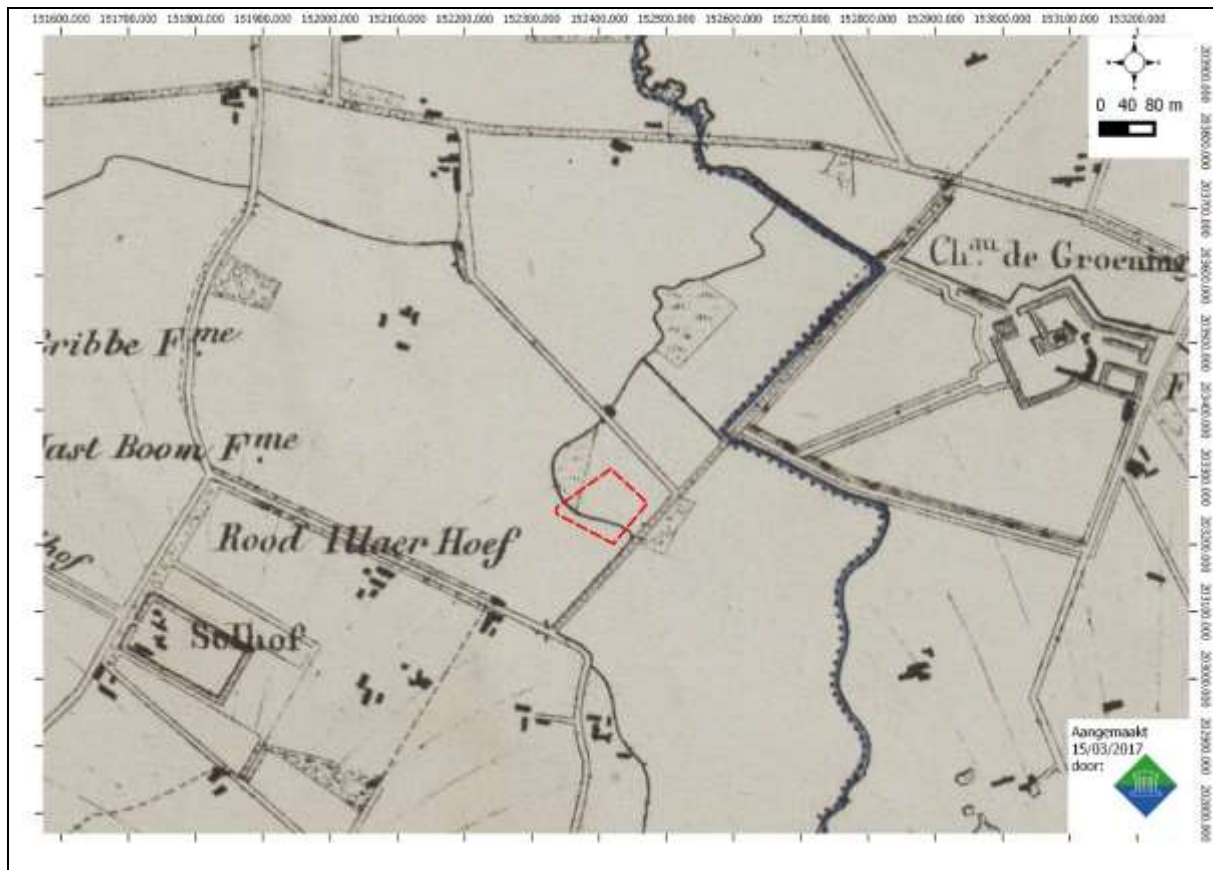
De Atlas der Buurtwegen geeft een gedetailleerde weergave van de perceelsindeling en bewoning in het midden van de 19^e eeuw. Er komt nog steeds geen bewoning voor ter hoogte van het studiegebied. Wel is de Kleibeeck duidelijk zichtbaar. Deze maakt in de 19^e eeuw nog een grote bocht om het studiegebied.

Figuur 20: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2016)

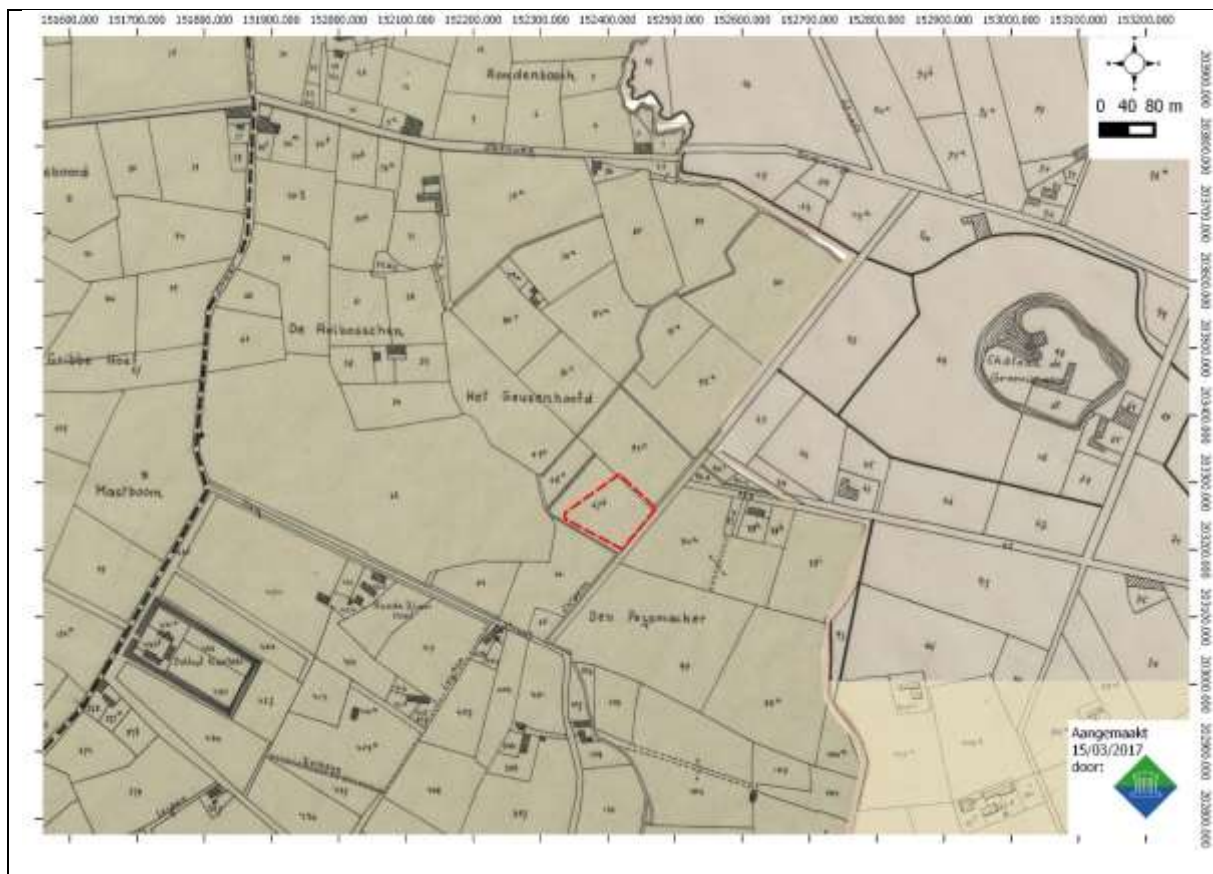
4.3.3 VANDERMAELENKAART (CA. 1846-1854)

De kaart van Vandermaelen geeft het midi-19^e-eeuws landgebruik en nederzettingenpatronen weer. De situatie is nagenoeg dezelfde als deze op de Atlas der Buurtwegen.

Figuur 21: Vandermaelen kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017)

4.3.4 POPPKAART (CA. 1842-1879)

Figuur 22: Popp kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017)

De poppkaart geeft een duidelijk beeld van de 19^e-eeuwse perceelsindeling en bebouwing. Net als op de voorgaande kaarten zien we een dun bebouwd landbouwlandschap waarin kleine kasteeldomeinen en hoeven domineren.

4.4 RECENTE LANDSCHAPSVERANDERINGEN

Figuur 23: Orthofoto (zomeropnames, panchromatisch, 1971) met aanduiding studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2016)

Vanaf de 2^e Wereldoorlog werd het open landschap geleidelijk aan ingevuld door bewoning. Het gebied wordt vandaag van noord naar zuid doorsneden door de weg Antwerpen-Boom-Brussel. Dit trok enorm veel kleine bedrijven aan. In dezelfde periode vormden zich verschillende (villa)wijken. Het studiegebied lag echter net ver genoeg af van deze as om gespaard te blijven van intensieve ontwikkeling. Tot op vandaag wordt het nog altijd benut als landbouwland.

5 BESLUIT

5.1 INTERPRETATIE EN DATERING

Op basis van landschappelijke en archeologisch/historische gegevens kan een inschatting gemaakt worden van de aard en ouderdom van eventuele archeologische vindplaatsen ter hoogte van het studiegebied. Hierbij wordt er van uitgegaan dat het spreidingspatroon van archeologische vindplaatsen sterk afhankelijk is van de fysieke eisen die werden gesteld aan het landschap.

Voor pre-agrarische gemeenschappen (paleolithicum t/m neolithicum) was een ecologisch divers landschap belangrijk. De mens trok zijn tijdelijke kampementen meestal op langs overgangszones van nat naar droog, zoals bijvoorbeeld op droge zandruggen in beekvalleien. In dergelijke gradiëntzones zijn namelijk de rijkste en meest diverse voedingsbronnen aanwezig en was drinkwater binnen handbereik. Dergelijke gradiëntzones komen mogelijks voor op een kleine kilometer ten noorden van het studiegebied in de beekdal van de Grote Struisbeek. Vooral de droge oevers vlak bij de beek waren aantrekkelijk voor het opslaan van tijdelijke kampementen. Het studiegebied ligt echter al buiten dit beekdal. Bovendien geeft de quartairgeologische kaart aan dat paleolithische en mesolithische loopvlakken, gevormd in tertiaire eolisch leem en zand, niet zijn bedekt door jonger sediment. Dit hypothekeert de *in situ* bewaring van paleolithische en mesolithische sites die zich vooral concentreren op de toppen van eolisch gevormde lemige en zandige ruggen. Deze sites laten namelijk vaak niets meer na dan oppervlakkige vondstconcentraties die bij gebrek aan bedekking door sediment, snel verspoelen of worden weg geploegd.

Bij de introductie van de landbouw werd de geschiktheid van de bodem voor het plegen van akkerbouw en veeteelt een cruciaal criterium. De eerste akkers werden op de vruchtbaarste en makkelijkst te bewerken gronden aangelegd. De natuurlijke bodems ter hoogte van het studiegebied bestaan uit matig natte lichte zandleembodem. Deze bodems zijn welleswaar gemakkelijk bewerkbaar, maar ze zijn eerder nat waardoor drainage-inspanningen nodig zijn om ze geschikt te maken voor akkerbouw en veeteelt. Deze situatie is weinig gunstig voor de vroegste boeren. Vermoedt kan worden dat deze enkel bij het opgeraken van de beter bodems werden bezet. Dit verklaard mogelijks het gebrek aan vondsten uit het neolithicum.

Tijdens maaltijden en Romeinse tijd lijkt de bewoning zich op hoger gelegen ruggen te bevinden zo blijkt uit de vondst van een Multi perioden site langs de Groeningenlei te Kontich. Hoewel de landschappelijke condities in het studiegebied anders zijn dan deze ter hoogte van de Romeinse site, kunnen sporen uit deze perioden niet worden uitgesloten. Zo kunnen sporen worden verwacht van agrarische activiteiten zoals perceelsystemen, bijgebouwen, afvalkuilen haarden etc.

Uit de vroege en volle middeleeuwen zijn geen concrete bewijzen van bewoning gekend. Vermoedt kan worden dat er wel bewoning was, maar dat deze bestond uit enkele hoeven die het omringend plateland exploiteerden. Het is pas vanaf de late middeleeuwen dat er duidelijk bewijs opduikt van bewoning in de onmiddellijke omgeving van het studiegebied. Historische en cartografisch onderzoek wijzen op het ontstaan van een landschappelijk complex gedomineerd door twee kastelen en verschillende (kapittel)hoeven die het landschap intensief in gebruik namen. Ondanks de 20^e-eeuwse urbanisatie van het centrum van Aartselaar, is het middeleeuwse landschap rond het studiegebied nog grotendeels bewaard gebleven. Ter hoogte van het studiegebied verwachten we dan ook goed bewaarde sporen van agrarische activiteiten en bewoning zoals perceelsgrerppels, huisplattegronden, afvalkuilen, grachten, etc.

De bodemkaart wijst er op dat de teelaarde ter hoogte van het studiegebied vrij dun is (30cm). De hierboven besproken sporen zouden zicht dus ongeveer op -40 tot -60cmMV moeten bevinden.

5.2 INSCHATTING POTENTIEEL TOT KENNISVERMEERDERING

Het **potentieel tot kennisvermeerdering** bestaat hier voornamelijk uit het **aansnijden van dieper liggende structuren uit het neolithicum tot recente tijden die zijn bewaard onder de teelaarde met een grote vondstkans voor laatmiddeleeuwse tot recente sporen**. Langs het studiegebied zijn geen indicaties gekend van begraven bodems waardoor de kans op het aantreffen van steentijdsites *in situ* zeer klein is.

Op een drogere opduiking op enige afstand van het studiegebied zijn ijzertijd en Romeinse sporen aangetroffen. Dit is een duidelijke indicatie van menselijke aanwezigheid waarmee rekening moet worden gehouden. De kans op het aantreffen van bewoning uit deze perioden in het studiegebied wordt echter klein geschat gezien de grote landschappelijke verschillen tussen de locatie van de site en het studiegebied. Wel is er een potentieel op de vondst van sporen van agrarische activiteiten die ons in staat zouden stellen om meer inzicht te krijgen in de landschapsevolutie uit deze perioden.

Hoewel sommige historische bronnen een vroegmiddeleeuwse stichting van Aartselaar suggereren, ontbreekt hiervoor elk fysiek bewijs. De periode met grootste vondstkans is wellicht de late middeleeuwen tot recente tijden. Vanaf de 15^e eeuw zijn er vele indicaties van een intensief landbouwsysteem gedirigeerd vanuit kasteeldomeinen, kapittelhoeves en walgrachtsites. Dit landschap is bovendien goed bewaard en geklasseerd als landschapsrelict. Het terrein houdt potentieel belangrijke informatie over de landschappelijke ontwikkelingen van het gebied.

Gezien de grote waarde van het studiegebied voor de kennis over de ontwikkeling van het laatmiddeleeuwse landbouwsysteem ten oosten van Aartselaar en mogelijke waarde voor de kennis over de ontwikkeling van Romeinse en ijzertijd landbouwsystemen is het **noodzakelijk dat verder onderzoek gebeurd** teneinde te bepalen of er wel degelijk goed bewaarde en relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Aangezien de huidige eigenaar geen toestemming verleent voor terreinwerk uit te voeren, zal de uitvoering van het vooronderzoek via het **uitgesteld traject** gebeuren (cf. PVM).

5.3 SAMENVATTING

Uit het bureauonderzoek kwam naar voor dat er het studiegebied een groot archeologisch potentieel heeft. De regio biedt perspectief voor het aantreffen van menselijke activiteiten vanaf het neolithicum. Vooral voor de laatmiddeleeuwse periode zijn de verwachtingen groot.

Archeologische vondsten indiceren dat ijzertijd en Romeinse bewoning aanwezig was in de regio, zei het eerder op hoger gelegen ruggen. De positie van het studiegebied op iets lager gelegen vochtige bodems is in die optiek minder gunstig. Toch vonden hier mogelijks agrarische randactiviteiten voor.

Hoewel door sommige auteurs een vroegmiddeleeuws ontstaan van Aartselaar wordt gesuggereerd, zijn uit deze periode geen vondsten gekend. Het is pas vanaf de late middeleeuwen dat er indicaties zijn van een intensief ontgonnen platteland. In de buurt van het studiegebied liggen twee kastelen en verschillende hoeves met 15^e-eeuwse oorsprong. Het resulterende landschap is tot op vandaag zeer gaaf bewaard en geklasseerd als landschapsrelict.

Gezien het studiegebied belangrijke informatie kan bevatten over ijzertijd tot middeleeuwse landschappelijke ontwikkeling, lijkt het ons noodzakelijk een verder onderzoek aan te raden teneinde vast te stellen of er daadwerkelijk goed bewaarde en relevante archeologische sporen aanwezig zijn op het terrein.

6 KWALITEITSCONTROLE EN ONDERTEKENING

DEEL 1 NAAM	Functie	Handtekening	Datum
Didier Reyns	Director		16/03/2017
Patrick Hambach	Director		16/03/2017
Tim Moerenhout	Business Unit Manager		16/03/2017
Jan Coenaerts	Senior Archeoloog/ Projectmanager		16/03/2017
Anouk Van der Kelen	Senior Archeoloog/ Projectmanager		16/03/2017

7 BIBLIOGRAFIE

7.1 LITERAIRE BRONNEN

Bogemans, F. 2005: Kaartblad 2-8 Meerle-Turnhout. Toelichtingen bij de quartairgeologische kaart van België – Vlaams gewest. Ministerie van de Vlaamse gemeenschap, afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie, Brussel.

CadGIS 2016: Kadasterkaarten [online], http://ccff-test1.minfin.be/cadgisweb/?local=nl_BE (geraadpleegd op 16/01/2017).

DOV Vlaanderen Bodemverkenner 2016: Topografische kaarten [online], <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage> (geraadpleegd op 16/01/2017).

Geoloket Onroerend erfgoed: Centraal Archeologische Inventaris [Online], www.geo.onroenderfgoed.be (geraadpleegd op 16/01/2017)

Geoloket Onroerend Erfgoed: Inventaris Bouwkundig Erfgoed [online], www.geo.onroenderfgoed.be (geraadpleegd op 16/01/2017).

Geopunt Vlaanderen 2016: Basiskaarten (Luchtfoto 2015, Stratenplan) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 16/01/2017).

Geopunt Vlaanderen 2016: Historische kaarten (Ferraris, Atlas van Buurtwegen, Vandermaelen, Popp) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 16/01/2017).

Geopunt Vlaanderen 2016: Bodem kaarten (Bodemtypes, Bodemgebruik, Bodemerosie, WRB Soil Units, Tertiaire formaties, Quartaire formaties) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 16/01/2017).

Nationaal Geografisch Instituut (NGI): Topografische kaart (1:10.000), [Online], www.ngi.be (geraadpleegd op 16/01/2017).

Van Ranst E & Sys C., 2000, *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaarten van Vlaanderen (Schaal 1:20 000)*, Laboratorium voor bodemkunde, Universiteit Gent, Gent.

8 BIJLAGE PLANNEN EN KAARTEN

